

ISSN 2454-8596
www.vidhyayanaejournal.org

An International Multidisciplinary Research E-Journal

દિગમ્બરત્વમ્: જૈનમુનિની કઠોર સાધના

ડૉ. મધુભાઈ એમ. હીરપરા

એસોસિએટ પ્રોફેસર

દરબાર ગોપાળદાસ શિક્ષણ મહાવિદ્યાલય,

અલીયાબાડા, તા.જી. જામનગર.

VIDHYAYANA

An International Multidisciplinary Research E-Journal

ISSN 2454-8596

www.vidhyayanaejournal.org

પ્રસ્તાવના

સંસ્કૃત સુભાષિતમાં વસ્તાનો મહિમા બતાવ્યો છે. આ સુભાષિતમાં છેલ્લું ચરણ ખૂબ વિચારણીય છે.^૧

किं वाससा तत्र विचारणीयं

वासः प्रधानं श्रलु योग्यतायाः ।

पिताम्बर वीक्ष्य ददौ स्वकन्या

चर्माम्बरं वीक्ष्य विषं समुद्रः ॥

ચામડાના વસ્ત્રો અર્થાત્ નગ્ન એવા શિવને સમુદ્રએ ઝેર આપ્યું. વિષ્ણુને લક્ષ્મી આપી. અહીં દિગમ્બર ધારણ કરતા શિવ ઝેર પીને પણ દેવ-દાનવ, માનવ સર્વેનું કલ્યાણ કરે છે, એવો અર્થ છે. સદા સાધનામાં લીન એવા શિવને, ઝેર, અમૃત, મોહ, માયા બધું સમાન લાગે છે. જગતના વિકારો, દુઃખો પ્રત્યે તેમને નથી નફરત અને લક્ષ્મી કે ચૌદ રત્નો પ્રત્યે નથી તેને આસક્તિ આથી જ કરસનદાસ માણેગની આ પ્રાર્થનાની પંક્તિ દિગમ્બરત્વ સાધુ માટે ઉચિત છે.

ઝેર જગતના જીરવી જીરવી અમૃત ઉરના થાજો,

મારું જીવન અંજલિ થાજો.

આવા, સમત્વ યોગ ઉચ્ચતે। ની સ્થિતિએ પહોંચેલા દિગમ્બર પુરુષો જ કાર્યને સાધી આપનારા સાચા સાધકો છે. લોકો ભલે તેની નગ્નતાની ટીકા કરે પરંતુ તેઓ જગત કલ્યાણ માટે જ જન્મ્યા હોય છે. પ્રસ્તુત શોધપત્રમાં જૈનદર્શનમાં દિગમ્બરત્વ એક સાધના વિષે ટૂંકમાં વિચાર કરેલ છે.

VIDHYAYANA

An International Multidisciplinary Research E-Journal

ISSN 2454-8596

www.vidhyayanaejournal.org

आचारो परमो धर्मः।' जैन दर्शनविचार अने आचारनी ऐक्यरूपतामां माने छे अने आचारने ज श्रेष्ठ माने छे. आचरणनां क्षेत्रमां अहिंसा अने अपरिग्रहना सिद्धांतो पण पोतानुं आगवुं स्थान धरावे छे. तीर्थंकरोमां जे अहिंसा अने अपरिग्रह अर्थात् त्यागनी भावना हती ते ज तेमना आचारमां देभाय छे. आवा मुनियोअे पोताना आचारधर्मने मुष्यत्वे बे विभागोमां विभक्त र्यां छे. मुनि अवस्था अने गृहस्थ अवस्था दिगम्बर जैनसाधु आवा मुनिधर्मना मार्गने प्रशस्त करे छे. वर्तमान समयमां विचरता दिगंबर पण आज पथना पथिक छे.

जैन साधुनी नञ्जताना आधार स्तंभो तथा महत्त्वः

नञ्ज स्वरूप अे बाणस्वरूप छे; निर्विकार स्वरूप छे. तेथी वैष्णवाचार्यो अे बाणकृष्णानी उपासना स्वीकारी छे. 'बाल देवो भव' कहीने वल्लभाचार्यअे बालस्वरूपनी निस्वार्थ सेवाने साधनानुं स्वरूप आधुं छे. बाणक अे निर्दोषता अने प्रकृतिगत सरणता धरावे छे.

जिनेन्द्र भगवानना अलौकिक, अतिश्रेष्ठ, सरण, सहज, प्राकृतिक निग्रंथरूपनुं कुदरती नञ्ज स्वरूप सार्वभौमिक होवाने कारणे आ स्वरूप प्रत्येक युगमां प्रत्येक धर्ममां कोईकने कोईक रूपे जोवा मणे छे. आ दिगम्बरत्व अे इकत जैनधर्म माटे ज आदर्श नथी परंतु अपरिग्रहनुं श्रुवंत दृष्टांत छे.

अशक्य धारणं चेदं जन्तुना कातरात्मनाम

जैन सिस्संगता मुख्य रूपं धीरं निषेव्यते ॥

बौद्धधर्मना संस्थापक महात्मा गौतम बुद्धे स्वयं कहुं छे के, हुं पण पहिला नञ्ज निग्रंथ रह्यो, अनिश्चित विहार कर्यो," अर्थात् अर्थहीन निरुद्देश विहार कर्यो. हाथमां आहार र्यो. अनेक दुराग्रहो तपश्चरण कर्या अर्थात् सहनशक्तिनी पराकाष्ठा आवी जाय तेवा." आ वातोथी साबित थाय छे के

VIDHYAYANA

An International Multidisciplinary Research E-Journal

ISSN 2454-8596

www.vidhyayanaejournal.org

બુદ્ધ સ્વયં નિર્ગઘ હતા. પણ આ દિગંબરત્વનો માર્ગ વિકટ અને કઠણ હોવાના કારણે આ માર્ગ છોડીને તેમણે મધ્યમ માર્ગ અપનાવ્યો (ત્રિપટકમાંથી) વૈદિક સાહિત્યમાં પણ પ્રાચીનતમ ઋગ્વેદમાં નઝ્ન સાધુને 'વાતરચના' શબ્દ દ્વારા વર્ણવવામાં આવ્યો છે; મમનિઓ વાતરચના પિશંગાષ રાતે મના।" યજુર્વેદમાં નઝ્નરૂપને વર્ણવતા તેમની ઉપાસનાને સંસ્થા અનફઘ્યબસાય નિવારક ગણવામાં આવ્યા છે. જુઓ.....

આતિથ્યં રુપં ભાસરં મહાબિરસ્સ નગ્રઃ ।

રૂપમુવાસદામેલનીસ્તો રાત્રીઃ સુચઃ સુતઃ ॥

આ ઉપરાંત ભર્તૃહરિ પણ જણાવે છે કે...^૬

एकाकी निस्पृहा शान्तः पाणिपातो दिगंबः ।

कदासँभो भविष्यामि कर्म निर्मुलन क्षमः ॥

અર્થાત્ હે શંભુ ક્ષમાવાન હું હવે એકાકી, કામનારહિત, શાંત, ધીર, ગંભીર કરપાત્રમાં ગ્રહણ કરનારો સંસારના સર્વ બંધનોનો ત્યાગ કરવાવાળો દિગંબર સાધુ ક્યારે બનીશ? ઈસ્લામ ધર્મમાં પણ નઝ્નતાની પુષ્ટિ કરતા સાયર જલાલુદ્દીન દિગંબર નઝ્નપણે દિવ્યજયોતિથી અલંકૃત કરવા સાથે કહે છે કે, હું મારા ઈસ્લામ ધર્મના બિરાદર ભાઈઓ....

मस्त बोला मुहतसिणस काम जो होगा क्या मंगे से तु महदा बुरा है

नज़रे धोषी पे जमा पास की है तजल्ली जेवर उरितातनी ।

નઝ્ન દવેસ તાર્કિકને કહે છે, અરે ભાઈ તું જા અને તારું કામ કર. તુ દિગંબર જેવો નહીં બની શકે. વસ્ત્ર પહેનારની દૃષ્ટિ હરહંમેશ ધોબીની તરફ જ હોય છે. દિગંબરની શોભા દૈવી પ્રકાશરૂપ છે. જો

VIDHYAYANA

An International Multidisciplinary Research E-Journal

ISSN 2454-8596

www.vidhyayanaejournal.org

તું સંપૂર્ણપણે દિગંબર ના બની શકે તો તારા પોતાના વસ્ત્રોને પરિમાણ અર્થાત્ મર્યાદામાં રાખ. ૩૦૦ થી ૩૫૦ વર્ષ પહેલા બાદશાહ શાહજહાંના રાજ્યમાં મુસ્લિમ સૂફી ફકીર મહમદઅલી નગ્ન સ્વરૂપે વિહાર કરતા હતા. તેમનું કહેવું એ હતું કે;

पोषाद लिबास हरकश ओ ने दीक,

बे एवारा लिबास उरियानीदाय ।

અર્થાત્ પરમાત્મા જે નિર્દોષ હોય તેને નગ્ન જ રહેવા દે છે. પણ જેનામાં દોષ જુએ છે તેને વસ્ત્ર પહેરાવી દે છે. અબ્દુલ કાસીમ જિલાની નામના મુસ્લિમ ફકીર તો નગ્ન જ રહેતા હતા. ખ્રિસ્તીધર્મના બાઈબલમાં નગ્ન સાધુના મહત્ત્વ વિષે લખતા કહ્યું છે કે, આદમ અને તેની પત્ની ઈવ નગ્ન ઉત્પન્ન થયા હતા અને ઉદ્યાનમાં નગ્ન સ્વરૂપે જ વિચરતા હતા. તેમના મનમાં લજ્જાનું કોઈ સ્થાન નહોતું. જ્યારે તેમણે પ્રતિબંધિત વૃક્ષનું ફળ ખાધું ત્યારે તેમના મનમાં લજ્જાનું – નગ્નતાનું ભાન થયું. સેટ પીટરે કહ્યું છે કે, આપણે આપણી પાસે કંઈપણ રાખવું ન જોઈએ. પરિગ્રહ રાખવો પાપ સમાન છે. આદ્ય શંકરાચાર્ય કહે છે; જે યોગી પાસે દિશારૂપી વસ્ત્ર હોય છે (અર્થાત્ દિગંબર હોય છે) તે તેમની સર્વોચ્ચ અવસ્થામાં સફળતાપૂર્વક નિરાકુળ થઈ બ્રહ્મદર્શનથી જન્મેલા આનંદને પ્રાપ્ત કરવા સમર્થ બને છે."¹⁰

રામકૃષ્ણ પરમહંસે અવસ્તા પ્રાપ્ત કરી હતી. તે જાગ્યા પછી ભક્તોએ જોયું કે, પ્રભાત થયું છે. રામકૃષ્ણ બાળકવત્ નગ્ન દિગંબર છે. તેના શરીર પર એક દોરા માત્ર જેવું આવરણ પણ નથી, રામકૃષ્ણ પોતાના અંતેવાસી અશ્લીનીકુમાર દત્તને કહ્યું કે, જ્યારે હું બધી ભૌતિક વસ્તુઓને ભૂલી જાઉં છું, ત્યારે તે સમયે મારા બધા વસ્ત્રો છોડી દઉં છું, નગ્નત્વ સહન લોકે વિકારો વસ્ત્ર વિકારો

ISSN 2454-8596

www.vidhyayanaejournal.org

An International Multidisciplinary Research E-Journal

वेष्टितम्।^{१०} नञ्जत्यं विश्वमां सहजરૂપ છે. શરીર ઉપર વસ્ત્રો પહેરવાએ પોતાના વિકારો પર ઢાંકપિછોડો કરવા સમાન છે. સમાજવાદી નેતાઓ ફકત ભાષણના બણગા ફૂંકે છે, પણ જીવનમાં પૂર્ણપણે અપરિગ્રહને ઉતારતા નથી. પરંતુ દિગંબર જૈનસાધુ ફકત ભાષણ પ્રવચન નથી કરતા પણ ઉચ્ચાર અને આચારને વિશ્વની સમક્ષ અનુકરણીય પરમોત્કર્ષ આદર્શ પ્રસ્થાપિત કરે છે. આ પ્રમાણે નિર્વાણ પથના પ્રવાસી સાધુ વિષયોથી દૂર, આશાઓથી અજાણ, આરંભના પરિત્યાગી, પરિગ્રહથી રહિત અને મનથી મક્કમ હોય છે. પાનબાઈ અને ગંગાસતીના પેલા ભજન,

મેરૂ તો ડગે પણ જેના મન ના ડગે, ભલે ભાંગી પડે ભરમાંડ રે.....

વિપદ પડે પણ વણસે નહીં સોઈ હરિજનના પરમાણ રે....' પંક્તિઓને ચરિતાર્થ કરનારા હોય છે. તપૌ દ્રન્દ્ર સત્રનમ્ ।" એ સુક્તિ પ્રમાણે ગજબની સહનશક્તિ દ્વારા તેઓ તપ આચરનારા હોય છે. આવા સાધુને કોઈ પુષ્પોથી પૂજે, કોઈ નાગાબાગા' કહી હાંસી ઉડાવે; તો કોળ વળી ગળામાં મરેલો સાપ નાખે; અરે ! મહાવીર સ્વામી જેવાને તો કોઈ કાનમાં શૂળ ઘોચી દે તો પણ તેઓ તેના માર્ગમાંથી સ્હેજ પણ વિચલિત થયા વગર અપકાર કરનાર પ્રત્યે સમદષ્ટિ રાખનારા હોય છે. જૈનસાધુઓ નજ્જત્વને સહજ, પ્રકૃતિદત્ત, શિશુવત્ નિર્દોષ માને છે. નાના બાળકને લાજ-શરમ નથી આવતી તે જેમ જેમ મોટું થતું જાય તેમ તેમ તેનામાં વિકાર આવતા વસ્ત્રો ગ્રહણ કરે છે. જે નિર્વિકારી છે તેને વસ્ત્રોની જરૂર નથી. આથી તેઓ નજ્જતાને પ્રભુપ્રસાદ ગણી પ્રકૃતિને ખોળે, ગગનનું ઓઢણું ઓઢીને, પશુ-પંખી, મચ્છર વનેચરોનો ભય રાખ્યા વગર વિચરણ કરે છે. તેની સાથે હોય છે. મોરચિંછની પિંછી અને એક કમંડળ.

VIDHYAYANA

An International Multidisciplinary Research E-Journal

ISSN 2454-8596

www.vidhyayanaejournal.org

◆पिच्छि कंमंडलः

मराठी कवि जर्नादनना कहेवा मुजब परिग्रहोना त्याग करो अने पिंछी कंमंडल धारण करो. आचार्य सकलकीर्ति – ये मूलाचारमां जणाव्युं छे के कारतक महिनामां स्वयं पतित पींछाथी सत् प्रतिलेभन अर्थात् पिंछी तैयार करी लेवी जेछे, आ लिंग छे, योगीओनुं यिन्ह छे. मयूर पंभ निर्मित पिंछीधारी दिगंबर मुनिनो उल्लेभ वैदिक-पुराण साहित्यमां पण जेवा मणे छे. जेमके....

योगी दिगम्बरो मुन्दो बहिर्पिच्छधरो द्विजः । "

ततो दिगंबरो मुन्द्रो बहिर्पिच्छरा द्विजः ।

मयूर चन्द्रिका पुंत पच्छिका धारयन् करे ।

आ कंमणः पद्मपुराण, विष्णुपुराण तथा शिवपुराणमांना केटलाक उल्लेभो छे. केटलाक लोको मोरना पिंछाने प्राठयंग' होवाने कारणे अपवित्र माने छे. पण तो पछी पूर्ण पुरुषोत्तम कृष्णने तेने सौथी उत्कृष्ट स्थानरूप मस्तके केम धारण कर्य वणी यरित्रसार'मां यामुंडराये कहुं छे के;

शरीरजो अपि मयूरपिच्छ सवँ मपि सुव्त् मुक्ता फेलोदयो लोके सुचित्वमुपागत। अर्थात् मयुरना पिंछा, सर्पभण्णि, छीप, मुक्ताइण अने गर्जभत शरीरज प्राणीजन्य होवा छतां लोक्यवहारमां पवित्र अने शुद्ध गणवामां आव्या छे. मुलाचारमां तो पिंछीने दयानुं साधन मानेल छे. मंत्रलक्षण शास्त्रनुं मानवुं छे के जरूर पड्ये पिंछी छत्र छे. यामर पण छे. तंत्र-मंत्रनी सिद्धि माटे पण तेनो उपयोग थाय छे. मंदिर शुद्धिकरण, रज, स्वेदनी अर्थग्रहणता, मूढता, कोमलता अने वजनमां हलकापणुं अर्थात् निरंकारता वगेरे तेना दैवी लक्षणो छे. आथी तेनुं धारण करवुं जरूरी छे.

VIDHYAYANA

An International Multidisciplinary Research E-Journal

ISSN 2454-8596

www.vidhyayanaejournal.org

◆દિગંબર જૈન સાધુની વિશેષતાઓ

નગ્ન રહેવું, સ્નાન ન કરવું, એક વખત જમવું, ઊભા ઊભા ખાવું, કેશ લોચ કરવા, જમીન પર સૂવું વગેરે છ બાહ્ય ક્રિયાઓ ઉપરાંત એકવીસ અન્ય ક્રિયાઓનું પણ પાલન કરે છે. પાંચ મહાવ્રત, પાંચ ઈન્દ્રિય વિજય પાંચ સમિત, ષટ્ આવત્યહ આગ કુલ મળીને ૨૭ પ્રકારની ચરિત્રગત વિશેષતાઓ જૈન સાધુઓની હોય છે. જેને આ સાધુઓ આત્મ આરાધના માટે આચરણમાં મૂકે છે. આ પ્રણે છે.

* પંચમહાવતોનું પાલન

૧. અહિંસા મહાવ્રત : પોતાના સમસ્ત કાર્યો કરતા કરતા હંમેશા એ વાતની સતર્કતા રાખે છે કે, પોતાના દ્વારા કોઈપણ જાતના નાના-મોટા જીવોને કષ્ટ ન થાય કે તેમની જીવહિંસા ન થાય.

૨. સત્ય મહાવ્રત: બોલતી વખતે બરાબર સાવધાની રાખી મોઢેથી ક્યારેય પણ; કોઈપણ સ્થિતિમાં અપ્રિય અને કટુ વચન ન નીકળે અને હિત, મિત અને પ્રિતજનક થોડા શબ્દ જ બોલે છે. જેમકે;

अनुद्वेगकरं वाक्यं सत्यं प्रियं हितं च यत् ।

स्वाध्यायभ्यसनं चैव वाङ्मय तप उच्यते ॥

૩. અચાર્ય મહાવ્રત: કોઈના પણ આપ્યા વગર કોઈપણ વસ્તુ કે જળ અને માટી પણ સ્વયં ગ્રહણ કરતા નથી.

૪ બ્રહ્મચર્ય મહાવ્રત: સ્ત્રીના છાયાથી પણ દૂર રહે છે. સ્ત્રીના રાગ વિષયક કોઈપણ જાતની ચર્ચા નથી કરતા કે; નથી સાંભળતા સ્ત્રીના મનોહર અંગ ઉપાંગોની તરફ આંખો ઉઠાવીને પણ જોતા નથી કે

VIDHYAYANA

An International Multidisciplinary Research E-Journal

ISSN 2454-8596

www.vidhyayanaejournal.org

ગૃહસ્થ અવસ્થામાં ભોગવેલા ભોગોનું સ્મરણ પણ નથી કરતા, હંમેશા આત્મચિંતન મનનમાં રમણ કરે છે.

પ. અપરિગ્રહ મહાવ્રત: કિંચિત માત્ર પણ પરિગ્રહ રાખતા નથી અને સદા સર્વદા પૂર્ણરૂપેણ આંકરંગ કે બાહ્ય પરિગ્રહથી મુક્ત રહે છે.

ભગવદ્ગીતામાં આ ગુણોને દર્શાવેલા છે;'

अहिंसा सत्यमक्रोधस्त्यागः शान्तिरपैशुनम् ।

दया भूतेषु अलोकुत्वं मार्दवं हीरचापलम् ॥

પંચન્દ્રિયજય :

પાંચ ઈન્દ્રિય અર્થાત્ સ્પર્શેન્દ્રિય, રસેન્દ્રિય, ઘ્રાણેન્દ્રિય, નયનેન્દ્રિય અને કર્ણેન્દ્રિય ને જે વિષય સારા લાગે તેના પ્રત્યે સાધુ રાગ-મોહની ઈચ્છા નથી કરતા. પાંચેય ઈન્દ્રિયોના વિષયો તેના માટે અવિષય બની જાય છે. માટે તો બસ શાંતિની ઉપભોગ અને સમતા રસમાં સ્નાન એ જ એકમાત્ર વિષય બચે છે.

પંચસમિતિ:

દિગંબર જૈનસાધુ નિરંતર આત્મસાધનામાં લીન રહે છે. શાંતિ સુધારસનું પાન કરતા રહે છે. છતાંયે વધારે સમય સુધી એ અવસ્થામાં સ્થિર ન રહી શકવાના કારણે જ્યારે આત્મ સ્વરૂપની સ્થિરતાથી વ્યુત થાય છે, ત્યારે શરીર વગેરેની ક્રિયાઓમાં પ્રવૃત્ત થાય છે, તે સમયે મારી આ ક્રિયાઓથી કોઈપણ નાના-મોટા પ્રાણીને કોઈપણ પ્રકારે કષ્ટ ન પહોંચે આ ભાવનાથી

VIDHYAYANA

An International Multidisciplinary Research E-Journal

ISSN 2454-8596

www.vidhyayanaejournal.org

પ્રયત્નાચારપૂર્વક બધી ક્રિયાઓ કરે છે. તેની આ બધી યત્નાચારપૂર્વકની પ્રવૃત્તિ જીવરક્ષા માટેના નિમિત્ત હોવાને લીધે સમિતિ કહેવાય છે. જે આ પ્રમાણે છે.

૧. ઈર્થાસમિતિ: સાધુ ચાલતા સમયે હંમેશા ચાર હાથ જમીન જોઈને ચાલે છે. રાત્રે નથી ચાલતા. જેથી કરીને પોતાના પગ તળે કોઈ જીવજંતુ કચડાઈને મરી ન જાય.

૨. ભાષાસમિતિ: સાધુ બોલતી વખતે હંમેશા એ ધ્યાન રાખે છે કે તેમના મોઢી કોઈપણ આશીર્વાદ ન નીકળે કે જેથી શ્રોતા માટે અહિતકર અને અપ્રિય બની જાય.

૩. એણા સમિતિ: શરીરની રક્ષા અને તપની શુદ્ધિ માટે રસેન્દ્રિય જીભના સ્વાદની ચાહના શમન માટે નીરસ અને શુદ્ધ આહાર સાધુઓ ગ્રહણ કરે છે.

૪. આદાન નિક્ષેપણ સમિતિ: પિંછી, કમંડળ, પુસ્તક વગેરેના આદાન-પ્રદાન વખતે લેતા-મૂકતા જોઈ જાણીને સમજીને જ લે છે કે જેથી કોઈ જીવજંતુને કષ્ટ ન પહોંચે.

૫. પ્રતિષ્ઠાપના સમિતિ: મળ-મૂત્ર ક્ષેપણ જીવ-જંતુરહિત ગુપ્ત સ્થળે કરે છે સંડાશ, બાથરૂમ કે ગટરમાં નહીં.

ષટ આવસ્યક :

ઉપરોક્ત ક્રિયાઓ દ્વારા ઈન્દ્રિયોને વશમાં કરતા કરતાં મનને વશમાં કાબુમાં રાખવા માટે સાધુ નીચે મુજબની આવસ્યક ક્રિયાઓ કરે છે.

VIDHYAYANA

An International Multidisciplinary Research E-Journal

ISSN 2454-8596

www.vidhyayanaejournal.org

(૧) પ્રતિદિન દિવસમાં ત્રણવાર સામયિક કરવી. (૨) સ્તુતિ કરવી. (૩) વંદના કરવી, (૪) દૈનિક ક્રિયા કલાપોમાં પ્રમાદપૂર્વક લાગેલા દોષોની નિંદા કરવી અને ભવિષ્યમાં તે દોષથી બચવાની પ્રતિજ્ઞા કરવી. (૫) સ્વાધ્યાય કરવું અર્થાત્ ચિંતન, મનન, પઠન વગેરે. (૬) શરીર પ્રત્યેની અડચણો અને પીડાઓને અત્યંત ઉપેક્ષિત ગૌણ કરીને યથાશક્તિ કેટલાક સમય સુધી શરીરને કાખવત નિશ્ચલ કરીને આત્મધ્યાના ધ્યાન કરવું.

ઉપસંહાર :

આ પ્રમાણે ઉપરોક્ત ૨૮ મુલગુણોનું પ્રત્યેક દિગંબર જૈન સાધુ કરે છે. આ વર્ણિત ક્રિયાઓના પાલનમાં કોઈ સંકટ આવે તો તેનાથી સ્ટેજ પણ વિચલિત થતાં નથી. ભૂખ તરસ વગેરેની વેદનાની પીડા થાય તો પણ મદદ માટે કોઈની સામે હાથ લાંબો કરતા નથી. મોઢા પર દીનતા કે દર્દના ભાવ પણ પ્રદર્શિત કરતા નથી. તેઓ સદાય આત્માની મુક્તિ માટે જ ઉદ્દમશીલ રહે છે. તેમના માટે મિત્ર શું કે દુઃશ્મન શું ? મહેલ શું કે મસાણ શું ? કંચન શું કે કાચ શું ? તેમના માટે નિંદા શું કે સ્તુતિ શું ? બધી પરિસ્થિતિ એકસમાન છે. ગીતામાં જણાવેલા સ્થિતપ્રજ્ઞના લક્ષણો તેના પ્રત્યેક આચારમાં હોય છે. 'આત્મષટક'માં કહેવાયું છે તેનું જીવન હોય છે. "

મનોબુદ્ધિચહંકાર ચિતાનિ નાહં

ન ચ શ્રોત જિહવે ન ચ ઘ્રાણ નેત્રી ।

ન ચ વ્યોમ ભૂમિર્નતેજો ન વાયુ

ચિદાનંદ રૂપઃ શિવોઽહં શિવોઽહં ॥

વળી જ્ઞાનસાગરજી કહે છે તેવી ભાવના દિગમ્બર સાધુ માટે સમુચિત છે,

ISSN 2454-8596
www.vidhyayanaejournal.org

An International Multidisciplinary Research E-Journal

जिसने रामद्वेष कामादिक जीते सब जन जान किया ।

सब जीवो का मोक्षमार्ग का निस्पृह हो उपदेश दिया ॥

-

बुद्ध बीरजन हरिहर ब्रह्मा या उसको स्वाधीन कहो ।

भक्तिभाव से प्रेरित हो यह चित उसी में लीन रहे ।'

VIDHYAYANA

An International Multidisciplinary Research E-Journal

ISSN 2454-8596

www.vidhyayanaejournal.org

*** સંદર્ભસૂચિ:**

૧. સુભાષિતરત્ન ભાંડાગાર - જી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૩૨, ૪-૮૮૩, પ્રાશન સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક અર્યાલય, ભદ્ર પાસે, અમદાવાદ, ૧૯૬૫

૨. કરશનદાસ માણેક, પ્રાર્થનાવી, જીવનઅંજલિ થાજો.

૩. શ્રીમદ ભગવદ્ ગીતા, અધ્યાય -૨ શ્લોક -૪૮

૪. સુક્તિમંજુષા- પ્રકાશન -એજન -૧

૫. આદિપુરાણ- પ્રકાશન -એજન -૧

૬. ઋગ્વેદ, મંડણ -૧૦-૨-૯૩૬૨

૭. યજુર્વેદ અધ્યાય- ૯/૧૪

૮. ભર્તૃહરિ, વૈરાગ્યશતક - સરસ્વતી પ્રકાશન- અમદાવાદ

૯. શંકરાચાર્ય, વિવેક ચૂડામણિ

૧૦. યશાસ્તિલક ચમ્પૂ- જૈનદર્શનના ચમ્પૂ કાવ્યો.

૧૧. પદ્મપુરાણ - ૧૩-૩૩, એજન-૧

૧૨. વિષ્ણુપુરાણ - પ્રકાશન - એજન-૧

૧૩. શિવપુરાણ-પ્રકાશન- એજન-૧

VIDHYAYANA

VIDHYAYANA

An International Multidisciplinary Research E-Journal

ISSN 2454-8596

www.vidhyayanaejournal.org

14. ચામુંડરાય રચિત ચારિત્ર સાગર- જૈન તત્ત્વગ્રંથ
15. એજન-૩, અધ્યાય-૧૬, શ્લોક-૨
16. એજન -૩, અધ્યાય -૧૭, શ્લોક -૨
17. પ્રાર્થનાપ્રીતિ - આત્મષટ્ક, પૃષ્ઠ-૧, સદ્વિચારદર્શન ટ્રસ્ટ-મુંબઈ
18. સંસ્કૃતિ સંરક્ષણ સંસ્થાન, મુદ્રક- અનુપમ પિન્ટર્સ, પ્રત-૧૦૦૦૦, વર્ષ-૨૦૧૨

VIDHYAYANA